

3 december 2020

Utbildningsdepartementet

Yttrande över Bygga, bedöma, betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper SOU 2020:43

Läroförbundet har fått möjlighet att yttra sig till utbildningsdepartementet angående *Bygga, bedöma, betygssätta* SOU 2020:43.

Sammanfattning av Läroförbundets synpunkter

Läroförbundet tillstyrker utredningens förslag om ämnesbetyg i en ämnesbaserad gymnasieskola. Konstruktionen med nivåbetyg som avspeglar elevens kunskapsnivå innan man får sitt slutbetyg är en välavvägd modell. Genom förslaget behåller man de fördelar som finns med kursbetygssystemet. För att en reformering av betygssystemet ska vara framgångsrik måste dock professionen få den tid och de resurser som krävs för implementeringen. Tidsplanen om ett införande av ämnesbetyg från hösten 2024 ter sig emellertid rimlig.

Förbundet ställer sig tveksam till förslaget om ytterligare ett underkänt betygssteg (Fx) och avstyrker förslaget. Intentionen med betygssteget är givetvis god. Förslaget bedöms dock ha tämligen marginell effekt på elevernas motivation. Ett ytterligare betygssteg riskerar däremot att skapa mycket merarbete för lärare. Den informationen som eleven får med dagens F, med tillhörande så kallade "F-varningar", ger den enskilde eleven en god och fullt tillräcklig förståelse av vad det är som saknas för att man ska nå upp till ett godkänt betyg.

Läroförbundet tillstyrker förslagen om kompensatorisk betygssättning och en allsidig bedömning av elevernas kunskaper. Förslagen kommer att främja den professionella autonomin och skapa ett mer rättvist och adekvat betygssystem för eleven. Ett införande av den kompensatoriska principen från hösten 2022 är förmodligen genomförbart, men förutsätter implementeringsinsatser från Skolverkets sida som bland annat handlar om att förklara den nya principen och revidera allmänna råd etc.

I slutbetänkandet presenteras även tre bedömningar gällande förslag som syftar till att stävja betygsinflationen som bör utredas vidare. Läroförbundet tillstyrker utredningens första bedömning om att tillsätta en utredning som ska undersöka möjligheten att ankra elevernas betyg i de nationella proven i de obligatoriska

3 december 2020

delarna av skolsystemet. Förbundet vill gärna se att man tar fram ett förslag på hur betygen på skolnivå ska ligga inom ett rimligt spann i förhållande till skolans genomsnittsresultat på de nationella proven.

Förbundet ställer sig vidare frågande till i vilken utsträckning ett examensprov i gymnasieskolan skulle leda till en minskad betygsinflation. Förbundet anser istället att man bör kunna hitta en modell med ankring av betyg som liknar den modell man tänker sig skulle kunna vara funktionell inom de obligatoriska skolformerna.

Bedömningen om att vidare utreda hur man skulle kunna införa en statistisk moderering av betygen avstyrks av Lärarförbundet. En sådan modell är alltför komplicerad och inte tillräckligt transparent. Modellen riskerar att leda till att betygen förlorar sin kommunicerbarhet och värde i undervisningen.

Utredningen i korthet

- Ämnesbetyg ska ersätta kursbetygen och införas i en ämnesutformad gymnasieskola och gymnasiesärskola. Modellen innebär att det för varje ämne finns en uppsättning betygs-kriterier och att eleven efter en nivå får ett betyg i ämnet, vilket sedan ersätts när eleven efter nästa nivå får ett nytt betyg i ämnet.
- Ämnen ska delas in i nivåer för att dels säkra likvärdigheten i utbildningens innehåll i landet, dels behålla möjligheten att ett ämne med en ämnesplan ska kunna läsas i olika omfattning på olika program och inom kommunernas vuxenutbildning på gymnasial nivå.
- Kompensatorisk betygssättning ska införas i skolformer med betyg. Förslaget innebär att betygs-kriterierna för betygen A–D inte behöver vara uppfyllda i sin helhet utan läraren ska vid betygssättningen göra en sammantagen bedömning och sätta det betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper.
- Ytterligare ett underkänt betygssteg, Fx, ska införas i nästan samtliga skolformer med betyg.

Lärarförbundets synpunkter

11. En modell för ämnesbetyg i en ämnesutformad gymnasieskola

Utredningen föreslår att den kursutformade gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ersättas av en ämnesutformad modell. Det innebär att begreppet kurs tas bort i skolförfattningarna för nämnda skolformer. Istället kommer begreppen ämnen och nivåer att användas. Ämnesbetyg ska följaktligen ersätta de nuvarande kursbetygen (11.2). Ämnena ska delas in i nivåer med en progression mellan nivåerna. Varje nivå ska ha ett fastslaget centralt innehåll. Betygen i ämnet ska sättas efter varje nivå (11.3.2 och 11.3.3). Även om en elev får ett underkänt betyg på den sista nivån, så ska eleven behålla ett godkänt betyg på underliggande nivåer. Det föreslagna ämnessystemet förutsätter att ämnen och ämnesplaner ses över (11.4).

Lärarförbundet tillstyrker samtliga förslag ovan och har sedan länge varit positiva till att införa ämnesbetyg i en ämnesutformad gymnasieskola. Förbundet anser att en sådan modell har flera fördelar framför den nuvarande kursbaserade utformningen.

För det första anser vi att en ämnesutformad gymnasieskola tar bättre hänsyn till ämnena som helhet. Ämnena ska präglas av ett mer holistiskt förhållningssätt och kännetecknas av en progression i så stor utsträckning som möjligt, beroende av vilket ämne vi har att göra med. Vårt sätt att betrakta ämnen är förankrat i ett bildningsideal. Den kursbaserade modellen tenderar att skapa ämnesfragmentisering och bidra till ett förhållningssätt hos eleverna som handlar om att man ska "beta av" kurser och kursmoment. Med en sådan attityd går de akademiska och/eller yrkesmässiga helhetsperspektiven i ämnet förlorade.

För det andra tror vi att ämnesbetyg bättre speglar elevernas kunskapsnivå och potential i ett ämne. Ämnesbetyg är mer förlåtande och skickar en mycket tydligare signal om elevens faktiska prestationsförmåga. Genom att dela in ämnena i nivåer med ett fastslaget innehåll per nivå behåller man de fördelar som kursbetygen har. Det kommer att underlätta för eleven vid byte av undervisningsgrupp, lärare, inriktning, gymnasieprogram, gymnasieskola och skolform (den kommunala vuxenutbildningen).

För det tredje anser vi även att ämnesbetygen kan bidra till att minska all den hets och stress som de nuvarande kursbetygen ofta skapar. Kursbetygen leder till att många elever får en svår studiesituation. För många elever upplevs övergången till gymnasieskolan som ett väldigt stort kliv med ökad ämnesfördjupning och höga krav. Prestationerna under höstterminen i årskurs 1

3 december 2020

i gymnasieskolan motsvarar mer sällan elevens fulla potential. Eleverna behöver få acklimatisera sig och utvecklas inom ämnet innan de slutliga betygen väl sätts. Oro över betygen skapar en ohälsosam skolkultur på många håll. Försök till otillbörlig påverkan av betygssättningen från föräldrar och elever förekommer ibland och vittnar om en mycket osund utveckling. Ämnesbetyg ger eleven större möjlighet till utveckling och är mer förlåtande.

För att en reformering av betygssystemet ska vara framgångsrik måste dock professionen få rätt förutsättningar för implementeringen. Tidsplanen om ett införande av ämnesbetyg från hösten 2024 ter sig emellertid rimlig. Förbundet gör bedömningen att implementeringsinsatserna delvis bör kunna genomföras via webbkurser som Skolverket tar fram. Det är dock viktigt att huvudmännen avsätter både tid och resurser för detta.

12 Förslag om kompensatorisk betygssättning

Utredningen föreslår att betygsskalan ska ha en inbyggd kompensatorisk princip. Denna princip ska omfatta betygssättningen i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå samt kommunal vuxenutbildning som särskild utbildning på gymnasial nivå. Utredaren föreslår vidare att begreppet betygskriterier ska ersätta begreppet kunskapskrav. Det ska finnas nationella betygskriterier för betygsstegen A, B, C, D, E och Fx. För betygsstegen A, C och E ska det finnas preciserade betygskriterier som beskriver de typiska kunskaperna för respektive steg.

För betygsstegen B, D och Fx ska det finnas betygskriterier som relaterar till ett över- och/eller underliggande preciserat steg. Det ska även finnas nationella betygskriterier för betygssteget Godkänt i den förenklade betygsskalan som gäller för kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå, kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare (sfi) och kommunal vuxenutbildning som särskild utbildning på grundläggande nivå (12.2). För betygen B och D ska en elevs kunskaper sammantaget bedömas vara mellan betygskriterierna för A och C respektive C och E (12.4). För betyget E måste dock en elevs kunskaper motsvara samtliga betygskriterier för E (12.3).

Lärarförbundet välkomnar förslaget om en kompensatorisk betygssättning där läraren ska göra en sammantagen bedömning. Det nuvarande systemet bidrar starkt till ett användande av fyrkantiga matriser som tillmäter de olika momenten inom ett ämne exakt samma vikt. Helhetsbedömningen av elevens

3 december 2020

reella kunskapsnivå riskerar att gå förlorad. Eleven blir i värsta fall betygsatt på sin sämsta prestation.

Förslaget om att en elevs kunskaper måste motsvara samtliga betygskriterier för betyget E bedöms också vara välavvägt. Det är bra att en skarp gräns består för att kunna hålla isär godkända och icke-godkända betyg. Betygskriterierna för en elev som inte uppnår godkänd-nivån måste vara särskilt tydliga och kommunicerbara.

Principen om kompensatorisk bedömning är också viktigt sett ur ett professionsperspektiv. Lärarprofessionen har en lång akademisk utbildning och är väl rustade för att kunna göra kvalificerade bedömningar av elevernas kunskapsnivå. Lärares professionella autonomi ges ett större utrymme med det nya förslaget.

Ett införande av den kompensatoriska principen från hösten 2022 är förmodligen genomförbart, men förutsätter implementeringsinsatser från Skolverkets sida som bland annat handlar om att förklara principen och revidera allmänna råd etc. Utredningen föreslår även att implementeringsinsatser ”i möjligaste mån” ska kunna genomföras digitalt, genom webbkurser till exempel. Förbundet gör bedömning att detta skulle vara önskvärt. Det är dock viktigt att huvudmännen avsätter både tid och resurser för detta.

Läroförbundet tillstyrker mot denna bakgrund förslaget i utredningens slutbetänkande.

13 Förslag om ytterligare ett underkänt betyg – betyget Fx

Utredningen föreslår att ytterligare ett underkänt betyg – Fx – ska införas i grundskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå. (13.1) Betyget syftar till att motivera elever som ännu inte riktigt nått upp till ett godkänt betyg. Vissa elever kämpar hårt för att nå ett E, men lyckas ändå inte uppnå godkändgränsen till sist. Genom att differentiera i gruppen elever som inte är godkända finns förhoppningen att eleverna ändå får viss lön för mödan. Ett Fx föreslås också ge 5 poäng i grundskolan, vilket kan ge en viss fördel vid ansökan till gymnasieskolan, förutsatt att man inte får ett F i ett som kräver godkänt för att man ska få antas till ett visst gymnasieprogram. I gymnasieskolan förslås inte Fx ge någon meritpoäng.

Läroförbundet anser att förslaget givetvis har mycket goda intentioner. Förbundet delar dock inte alls bilden av att ett F inte ger tillräcklig information.

3 december 2020

Att sätta betyget F är inte något som görs utan att eleven är synnerligen välinformerad om bakgrunden till varför man inte har nått ett godkänt betyg. Eleven är väl medveten om sina resultat på prov, uppsatser, inlämningsuppgifter, nationella prov etc. och har också i regel en korrekt bild av det egna deltagandet i undervisningen i mer vid mening. Eleven får också i god tid så kallade F-varningar som tydligt signalerar vad som saknas prestationsmässigt. Den nuvarande betygsskalan ger en tillräckligt nyansrik bild av elevens kunskapsnivå och således möjlighet att differentiera mellan elever.

Förbundet anser inte att betyget Fx skulle ge någon större effekt på elevens motivation. Att behöva differentiera mellan olika elever som inte uppnått godkändgränsen skulle också innebära ett stort merarbete och ökad arbetsbörda som är svår att motivera med hänsyn till den ytterst begränsade effekt som förslaget sannolikt skulle få. Man bör istället se till att eleverna har tillgång till studiehandledning, modersmålsundervisning och särskilt stöd. Stödet till eleverna behöver stärkas och ett nytt betyg bidrar inte till att förändra det behovet. Lärarförbundet avstyrker förslaget om ett införande av betyget Fx.

14 Förslag om att läraren ska göra en allsidig bedömning av elevens kunskaper

Utredningen föreslår en ändring i läroplanerna av den punkt som föreskriver att läraren vid sin betygssättning ska "utnyttja all tillgänglig information om elevens kunskaper". Formuleringen föreslås tas bort. Utredningen föreslår att man omformulerar punkten och förtydligar att läraren ska göra en "allsidig bedömning av elevens kunskaper". Läroplansändringen ska gälla för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen. Formuleringarna skiljer sig delvis åt mellan läroplanerna för de olika skolformerna (14.1.2).

Lärarförbundet välkomnar förslaget. Det är orimligt att en lärare ska ta hänsyn till "all tillgänglig information" vid betygssättning. Det innebär att allt som en elev presterat ska tas med i lärarens bedömning: prov, klassrumsdiskussioner, genomförandet av praktiska moment i undervisningen, muntliga presentationer, skriftliga inlämningsuppgifter med mera. Utredningens kartläggning visar tydligt att många lärare anser att det är svårt att veta exakt hur den nuvarande skrivningen ska tolkas. Var går gränsen för när läraren i realiteten har tagit in "all tillgänglig information" om eleven? Den gällande läroplansskrivningen har lett till att lärare insamlar ett mycket omfattande betygsunderlag. Detta har medfört en mycket hög arbetsbelastning. Allt fokus i arbetet tenderar att handla om bedömning och betyg. Det leder i sin tur till att eleverna upplever en stress över att bli bedömda. Med det förslag utredningen lägger fram får professionen en mycket rimligare skrivning att förhålla sig till. Fokus förflyttas från insamling av

3 december 2020

betygsunderlag till att läraren gör allsidig bedömning. Det ger också professionen en välavvägd autonomi i sin bedömning. Lärarförbundet tillstyrker förslaget.

17 Insatser för att motverka betygsinflation och olikvärdig betygssättning

Utredning gör bedömningen att regeringen bör utreda tre olika system som syftar till att stävja betygsinflationen i svensk skola. Man bör vidare utreda möjligheten att ankra elevernas betyg i de nationella proven i de obligatoriska skolformerna. Utredningen vill att man utreder införandet av ett examensprov i gymnasieskolan. Man föreslår dessutom vidareutredning av möjligheten till en så kallad statistisk moderering av betyg med hjälp av de nationella proven.

Ett skolsystem med skolval och fristående skolaktörer i kombination med ett målrelaterat betygssystem utan tydliga inflationshämmande mekanismer - som håller tillbaka betygen och skapar en mer likvärdig betygssättningen - driver upp betygen. Professionen hamnar i kläm i ett system som ständigt efterfrågar höga och/eller högre betyg. Skolans utvecklings- och kvalitetsarbete mäts till syvende och sist ofta i betyg. Begreppet "ökad målpuffyllelse" konkretiseras i betygsutveckling. "Ökad genomströmning" och "ökad behörighet" utgör tydligt uppställda utbildningspolitiska mål som till sist handlar om elevernas betyg.

Det finns idag ett flertal studier som analyserat betygsinflationen i det svenska skolsystemet. Betygsinflationen kan studeras på olika sätt till exempel genom att jämföra betygen med resultaten på de nationella proven, studera betygsutvecklingen och jämföra den med resultaten i internationella kunskapsmätningarna över tid, studera betygsutvecklingen över längre tid etc. Oavsett vilken metod som använts för att studera betygsinflation och oavsett om man tittar på grundskolan eller gymnasieskolan, så pekar i princip samtliga studier i en och samma riktning. Betygsinflationen är tyvärr ett reellt fenomen i svensk skola och måste därför hanteras på ett ansvarsfullt sätt som värnar både professionens autonomi och en likvärdig rättssäker betygssättning.

Lärarförbundet tillstyrker bedömningen om att vidare utreda möjligheten att ankra betygen i de nationella proven inom de obligatoriska skolformerna. Förbundet finner det rimligt att betygen ankras på skolnivå i förhållande till skolans genomsnittsresultat på de nationella proven och betygsgenomsnittet bör befinna sig inom ett visst spann i förhållande till nämnda resultat. En viktig förutsättning för ankring är givetvis att de nationella proven är jämförbara över tid. Lärarförbundet anser vidare att samma utredning bör studera möjligheten att bygga upp en liknande modell inom gymnasieskolan. Förbundet inser

3 december 2020

naturligtvis att en sådan ankring är betydligt mer komplex eftersom gymnasieskolan som helhet omfattar fler ämnen än grundskolan. På program- och inriktningsnivå handlar det dock om ett mer begränsat antal ämnen. I en ämnesutformad gymnasieskola bör det dessutom vara lättare att tillämpa ett system med ankring av betygen på skolnivå. Lärarförbundet har inte landat i någon slutsats i denna fråga, men vill att en utredning åtminstone bör analysera om nämnda modell vore möjlig.

Lärarförbundet avstyrker bedömningen om att tillsätta en utredning som analyserar möjligheten att införa ett examensprov i gymnasieskolan. I slutbetänkandet har man framförallt studerat ett system som påminner om det examensprov som finns i Finland. Förhoppningen med ett examensprov är att ett sådant prov skulle bidra till ökad likvärdighet genom en extern bedömning. Genom att hålla isär betyg och examensprovresultat finns förhoppningen om att dämpa fokus på betygen och att man därigenom motverkar betygsinflation. Lärarförbundet är dock inte övertygade om att ett examensprov nödvändigtvis skulle ha någon större effekt på betygsinflationen. Förbundet anser även att förslaget om examensprov är en mycket omfattande och mer komplex fråga. Ett examensprov skulle innebära genomgripande förändringar och väcker också ett antal frågor exempelvis angående vad som ska räknas vid antagning till högre studier, de nuvarande nationella provens status, högskoleprovets status, möjlighet att ta igen ett examensprov etc. Ett examensprov är en fråga som bör analyseras för sig och inte enkom ses som ett instrument som eventuellt kan minska betygsinflationen.

Utredningen gör också bedömningen att man bör utreda möjligheten att införa en modell för statistisk moderering av betygen. I korthet innebär en sådan modell följande. Läraren sätter först ett självständigt så kallat Lokalt Betyg (LB) i sitt undervisningsämne. LB baseras på det underlag läraren har insamlat i sin undervisning. Eleverna genomför därefter ett nationellt slutprov i ämnet som rättas centralt av oberoende bedömare. Detta ska ske helt utom den enskilde lärarens insyn och kontroll. LB justeras eller modereras sedan i enlighet med en statistisk modell utifrån elevgruppens (skolans) genomsnittliga prestation på slutprovet i ämnet. Man får därefter ett Modererat Betyg (MB). I nästa steg vägs elevens MB ihop med elevens resultat på slutprovet till en nationell Intagningspoäng (IP). Detta kan sedan viktas på lite olika sätt. Elevens MB skulle till exempel kunna utgöra 70 procent och elevens individuella resultat på provet utgöra 30 procent av IP. Vid urval i utbildningssystemet ska eleven använda sin IP och inte LB som läraren ursprungligen satte.

Lärarförbundet avstyrker modellen med statistisk moderering av betygen. För det första vittnar modellen om ett starkt ifrågasättande av professionens kompetens och gör ett stort avkall på det professionella inflytandet. Trots att vi

3 december 2020

har inslag av betygsinflation visar studier tydligt att de betyg som lärare sätter idag ger ett mycket bra prognosverktyg för framtida studieframgång. Betygen är således utmärkta som urvalsinstrument. Ett betygssystem som kraftigt reducerar värdet av den undervisande lärarens bedömning leder helt fel. Professionens autonomi står på spel med den statistiska modell som föreslås.

För det andra är den föreslagna modellen ytterst komplex och inte särskilt kommunikerbar till eleven. Betygen är förvisso summativa till sin karaktär, men utvecklingsresan mot ett visst betyg för den enskilde eleven bygger på en formativ dialog och process där kunskapskraven för de olika betygen spelar en högst väsentlig roll. Den statistiska modell som föreslås slår sönder betygens formativa roll i undervisningen. Systemet blir extremt svårt att överblicka och kommunicera till elever och föräldrar. Betygssystemet ska inte bara vara begripligt och överblickbart för statistiskt utbildade tjänstemän inom skolförvaltningen.

Läraryrket

Johanna Jaara Åstrand
Ordförande

Patrik Ribe
Utredare